

Mert işi / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy

написано kitapcy | 26 января, 2025

Mert işi / hekaýa MERT İŞİ

Men o mahallar oglantakdym. Aradan tas kyrk sekiz ýyl geçse-de, hemme gören eşidenlerim şu günki dek ýadymda. Hawa. Aman aga inisiniň toýuny uludan tutdy. At çapyşygy bar. Muňa diňe Balkan ýakalaryndan däl, Ahal ilindenem gelenler boldy. Myhmanlary ýerleşdirmek, atlary bedede, arpa bilen üpjün etmek öý eýesiniň boýnuna Agajet, saryýagyz Aman aga märekeden basylanok. Kime degýär, kime ýumuş buyuryar. Obadaşlary onuň bir diýenini iki gaýtaladanoklar.

Aman aganyň öýüniň içi, daş-töweregi märekeden doly. Onuň söhbede başlamagyna näme sebäp bolanlygyny bilemok. Men gelenimde gök çay içip derlän maňlayyny tüýleri seçelenip duran mähnet telpegi bilen syldy-da, ýekedyz oturyp, şeýle diydi:

– Halaýyk, gulak asyň! Men bi gürrüňo atamdan eşitdim. Atamda dädese aýdypdyr. Onuň kimden eşidenligi ýadymda galmandyr. Ýöne özüleri uzak ýaşan adamlar. – Mähelle bir gulaga, bir göwrä öwrüldi. Menem dar künçe çugudyp, gysylyp oturdym. gürlände juda janygardy. Hazirem şeýle. Säginen Aman aganyň gyryljyk sesi yene eşidilip ugrady: – Haw-wa-a, mal-garasy ýere-göge sygmaýan tüçjar baýyň sähetli gün ýeke perzendini öýermek üçin biziňkiň çeni-çaky bolmadyk, dabarasy dag aşan uly toý edýär. Toý Çandybilde geçýär. Onuň soltany-da Görogly. Iki menzillik göni gaýdyşlygyň baş baýragy bir süri goýun, un, bir bedew. Bo-uw, mähelle, atlar Çandybil düzlüğine sygmajak bolýar. Joşan derýa suwunyň hanasyna sygmaýşyna çalymdaş. Diňe golay-goltumdan dal, yrak-yrak ýerlerdenem bedewler gelipdir. Hatda türkmeniň ganyň duşmany Hüňkar patyşa-da, ýylanyň damagyndan çykan ýaly zyba, gaýçygulak, ýüwürük bedewini iberipdir. Türkmenleriň umyt ýylдызы-Göroglynyň Gyratynda. Ine, atlary ula goýbermeli günem gelyär. Ýöne garaşylmayan ahwal ýüze çykýar duruberýär. Gyrat sulh, Alla janlarym, muňa name bolyarka? Gije-gündiz idi-yssywat edýän Göroglyny- da, keýpsizlik basmarlayar, «Hut agşamýň özünde jylaw küýseýärdiň. Janym Gyrat, malym Gyrat, saňa ne döw çaldy?» diýip, oýlanan Görogly atynyň başyny sypalady.

– *Saba çagy yyglama,
Barym hem känim, Gyrat.
Könle gubar baglama,
Damarda ganyň, Gyrat.*

Gaymak bilen bakanym,
Täze körpe dökenim,
Çeşme suwna ýakanym,
Tendäki janym Gyrat.

Bir demde menzil geçen,
Ganatly guş dek uçan,
Täsibe serden geçen,
Gylyçda gynym Gyrat.

Owal-ahyr myradym,
Jahana doldy adyn,
Şeşmir hem yanar odum,

On iki synam Gyrat.

Ýanbermez, başy belent,
Özüň bir jenneti at,
Görogly aýtmaz galat,
Dinim, imanym, Gyrat.

Janawer şonda-da galkynman, birki gezek kellesini silkdi. Soňra owadan alma gözlerinde almaz ýitiligindaki gözýaş çygjagazlary göründi. Muňa eýesi bozuldy. Tas aglapdy. Palta kesmejek irimçik murtlary sallandy. Iner kuwwatly dyzlarynyň-da ysgyny gaçdy: «Wah, ýüregimiň ýagy, on sekiz ýerinden yara düşende beýtmändiň. Ýa ýaryşda galaryn öýdüp şeýdýäňmi? Onda ýaryşa goşmaryn. Yza galyp, namys astyna düşenden, goýbermänim müň kerem ýagşy».

Aňyrsyna göz yetmeýän, tayak oklasaň ýere gaçmajak mähelledäki gaba telpeklileriň nazary bularyň owunjak hereketlerine çenli sypdyrmayardy. Görogly muny duýdy, serini dik tutdy: «Goý, ilim gam layyna batmasyn».

Jarçynyň sesi belent ýaňlandy:

– Haý, ýaryşa gitjek atlar orta çyksyn, ho-oww!

Ilki «Hüňkar patyşanyň aty» diýilýän alabeder, sarç bedew segräp göründi. Sonra türkmenlerden Teke ogly Zamanyň bedewi orta çykdy. Esli mahal geçdi. Başga at göze ilmedi. Bu Göroglyny genirgendirdi. Jarçyny sesi yene eşidildi:

– Hayal-jagallyga ýol bermäň, ho-ow! Orta çykyn, ho-ow! Howlугyň-ow.

Häliden bari Gyraty synlaýan bir goja Göroglynyň ýanyna gelip, şeýle diydi:

– Oglum, birki gün bari ilat arasyna dowul ýaýrady. Hamala, kimde-kim Hüňkar patyşanyň atynyň ýanyna atyny goşsa ýa-da ýaryşda ozsa, başy ölümlü, maly talaňly boljakmyş.

Görogly: «Pä-heý, eşsegataly zaňňar. Zemzen haýbatyny atyar-ow. Görübereris, bakaly» diydi. Tamakinlik bilen Gyrata äňetdi. Päh, janawere sered-ä. Gulaklaryny keýerdip, öňe omzaýar. Çarpada-da galdy.

– Görogly, oglum, alyp galma Gyraty ýaryşdan. Görýäňmi,

bolubershini. Üýtgedi. Gözüňe söweýin, namys astynda goýmaz türkmeni. Ýöne ýeňilräk çapyksuwar mündür-äý. A-how, hany, gel bäri! – Goja seýis beýleräkde duran işsekçer agtygyny çagyrdy. Oglan ýüwrüp geldi. Goja buýruk berdi: – Mün, Gyrata!

Agtygy gözlerini okara ýaly tegeläp, Görogla seretdi.

– Atam, eýgerdermikä bujagaza Gyrat?

– Bo-uw, çeýejedir bi. Özem möjek çagasy ýaly dogumlydyr.

Atynyň gylawlananyna süňňi ýeňläň Görogly ýylgyryp, ikerjiňlenmän, işsekçeri göterdi-de, Gyrata gondurdy. Onsoň onuň boynuna çalaja kakyp goýberdi: Baryň, Alla ýaryňyz bolsun! Hudaý bizlikdir, enşalla! Gyrat agyzdyrygyna ernini ýirere getirdip, meydança çykdy. Märeke şowhunly gygyryşdy. Ýokarda telpekler gaýdy. Sähel salymdan orta atdan doldy.

Görogly soltan Gyratyny goşansoň, töwerekden gelenler oňa arkalandy öýdýän. Böwedi böwsülen sile dönäýdi.

Atlar ýoly ýarpylaberende, geçip barýan agyr kerwen göründi. Ondaky ak ineriň üstündäki çal sakgal, hortaň ýaşuly gyradaky Gyrata gaňrylyp-gaňrylyp seretdi- de:

– Ä-heý, bäri gel! – diýip, çapyksuwara haýkyrdy.

Ol sowlup geldi-de, ötegçä soragly nazaryny dikdi:

– Atyňa synym düşdi. Megerem, bu janawer behiştten çykyp gelendir. Edil şu yerde bulamak gaýnadyp goýaryn. Dolanaňda bereris. O atlar pellehana barýança haýallar. Tas ýetip bilmezler. – Soňra kerwendäkilere garap aýtdy: – Siz gidiberiň. Yzynyndan gijräk ýeterin.

Ýaşuly äwmän, inerini çökerip, yere düşdi. Ojak gazyp, gazanyny ataryp, suw, un guýdy. Tönne çöpläbem, aşagynda ot ýakdy. Gaýdysyn gan ýylysy bilen bulamakly kerseni Gyrata tutuberdi. Garasy ýiteňkirläp, tüweleýleýän atlylara garap, oglanyň kejebesi darykdy-da, aglamjyrady. Ýaşuly:

– Gyssanma, oglum! Olaryň atlarynyň ýüregi syrylyp, kuwwaty peseler. Önsoň aljak galalary bolmaz.

Gyrat bulamagy işdämen sordy. Çapyksuwaram haýdan-haý, atlandy-da: «Çüw!» diýip gop berdi. Janawer ýyldyrym kimin süýndi. Hawa, ol baş baýragy aldy. Şowhun al-asmana göterildi. Zemin sarsdy.

– Görogly, gözüň aýdyň, ho-ow!

– Türkmen ili gözün aýdyň, ho- ow!

– Berekella, Gyrat saňa!

– Halalyň bolsun!

Märeke dargamandy. Hemmeler Gün kibi ýalpyldaýan Gyrata söýünçli bakýardy. Teşne, umman gözler gananok. Çopan süri goýny getirdi. Uçganaklap duran bedewem geldi. Bäh, bedew diýseň bedew! Görmäge göz gerek. Görogly dowarlary garyp-gasarlara paýlamagy ýüregine düwdi. Bedewi bolsa çapyksuwara peýledi. Demini dürsän oglan alkymjygyna geldi-de:

– Görogly aga! – diyip sakyndy.

– Näme, inim? Aýdyber!

– Gyratyň ozmagyna perişde täwire bir ýaşuly sebäp boldy.

– Aý, goya? O niçik beýle?

Oglan bolan ýagdaýy aýdyp berdi:

– Yaşuly niredäkä şumat?

– Geçip barýandyr.

– Taparsyňmy?

– Gözümi daňsalaram! Me, mün!

Görogly oňa baş baýraga berlen atyň jylawuny tutduryp, özem Gyratynyň eyerine towsup gondy-da, debsiledi:

– Düş, öňe!

Atlylar ýüzin saldylar. Kerweni bir menzillikde gördüler. Görogly golaýlanda, oglana habar gatdy:

– Haysysy?

– Ak inerlisi.

Olar has ýakynladylar. Kerwendäkiler bulara bilesigelijilikli seredişdiler. Ak inerdäkem şeýtdi. Ýöne onuň ýüzüniň perzi üýtgedi. Galagoply gozganjyrady. Birden Göroglynyň ala gözleri awuny atjak ýolbarsyň gözi ýaly, gan guýma gyzardy. Düýrme gylyjynyň baljagyny şatyrdadyp ýazdyrды. Onuň sesini äşgär eşiden oglan Göroglynyň bir gat hamy ýanarlan aýylganç ýüzüne gorka bakyp, gyssanjyna gepledi:

– Görogly aga! Görogly aga! Saňa näm boldy?

Emma ol hiç zat eşitmän, doňňara daşa dönüpdі. Şu pursat ýaşuly inerden syrylyp düşdi-de, kyblasyna bakyp, duruberdi.

Adamlar geňirgenişdiler. Onýança gündogardan goh-galmagal turdy. Ýaraglanan otuz-kyrk galtamanyň atlarynyň toýnak

astyndan çykyan tozy dik asmana galýar. Olar gözleri ýok ýaly süsdürilişip, kim öň barmaşak edýän şekilli. Garaw görkeziler öýdüp, kellelerine-de gelenok.

Görogly mundan aňry çydamady. Täk özi «Alla!» diýip, olara garşy at goýdy. Urdy. Ýykdy. Sançdy. Ýene urdy. Päh, Gyraty diýsene! Depýär. Gapýar. Görogludan birjigem kem galanok. Az mahalda gurt daran goýna dönderdi. Görogly ýeňilräk ýaralanyp, aty süýrekleyäni tutdy:

- Muňa «Gurt oýny» diýerler. Öň gördüňmi?
- Gör-göremok, aga!
- Haýsy ýurduň möjekleri?
- Üýşüp-tapyşanlar.
- Çandybil topragynda talançylyga niçik het edip bildiňiz?
- Ýaýly gotur bizi iterdi muňa.
- Hany o?
- Atdan aganyny gördüm.
- Diri galmady diýsene.
- Ömürboygy gapyňda guluň bolaýyn.
- Görogly gul saklanok.

Galtamanyň agzy öwelip, hut gündiziň günü ýyldyz görene döndi. Sähel salymdan huşuna aýlanyp, aýagyna ýykyldy:

- G-geç g-günämi, agam!
- Indi galtamançylyga ýüz urarmyň?
- Dagy-duwara beýtmerin.
- Onda... gidiber.

Galtaman ýüzin ýatyşyna yza çekildi. Birki sany agyr ýaralynyň iňňildisi, atlaryň hokranyşy saýpallaşanda, Görogly ölümni boýun alyp, renki duw ak bolan ýaşulynyň ýanyna bardy:

- Näme, gaçmadyň? Ol jogap gaytarmady. Görogly sowalyny ikinji gezek azmly gaytalady.
- Gaçyp, nirä gideýin?
- Öňküde sypdyň-a, şeýdip.

Ýaşuly dymdy. Ol özüni mert alyp barýardy. Aman dilemek ýadynda-oýunda ýok. Görogly muny öz ýanyndan belledi. Az-kem pikire çümenden soň, ýene sowal bilen ýüzlendi:

- Gyratyň ozmagyna hemayat beripdiň. Tanamadyňmy?
- Juk, tanamok. Şonça atyň içinden türkmen bedewidigini aňdym.

Damarym dartdy. O halda Gyratyň baş baýragy almajagy seýis bolamsoň, äşgär maňa. Dogry, onuň at-owazy gulagyma ilýärdi, Görogly beg! Sen meni mundan artyk gynama. Kes, çal kelläni. Megerem, iň aýylganç jeza ölümiňe garaşmak bolsa gerek. Ýene bir zat aytmak borjum. Kerweni galtamanlardan goradyň. Şeýdip, ýolumyza göz dikýän birtopar gallajyň rysgalyny abat sakladyň. Taňryýalkasyn!

Görogly başyny aşak salyp, oylandy. Oýlandy-da, endigi boýunça çöp döwlen ýaly gepledi:

– Sen külli türkmenin namysyny goradyň. Ömrylla unudylmaz bu ýagşylygyň. Oň üçinem, ganyňy geçýän. Erkana gez.

Öl gyşarylyp çapyksuwary göterip aldy-da, ardyna mündürdi. Onsoň baş baýraga berlen bedewiň jylawyny ýaşulynyň eline tutdurdy:

– Me, ene süýdünden halal bolsun! Bir süri goýny hem baryp ibärin.

Görogly atyny öňe debsiledi-de, Hydyr ata ýaly gözden yitip gitdi. Ýaşuly düýşe menzeş bu ahwaldan birhaýukdan soň huşuna aylanyp, kellesine patladyp-patladyp urup, ahmyrly seslendi: «Ah, alasamsyk diýsänim». Ol geçmişde bolan wakany serinde aýlady.

Seýsiň gandary bardy. Ýekeräk yigit. Duşmanynyň dogan-garyndaşy kop. Onsoň gandaryny çolalykda almagy yüregine düwüp, aňtap gezdi. Bir gün onuň dag gädiginden aşmalydygyny bildi. Ýoluny buky ýerde saklap, uzagrakdan sary peýkamy atdy. Dag başlaryna iňrik çöküpdi. Kä ýerlerine bulutlaryň göwsini degerläp-degerläp durdy. Seýis ikindiniň şapagyna okuň gursakdan çümenligini syzdy-da, yzyna öwrüldi. Gandary tilki sapalakly mekir eken. Ol ilki yoldaşyny gädikden goýberipdir. Olam Göroglynyň gandüşer garyndaşy bolup çykýar. Bir gezek dag jülgesinde ýaş soltanyň penjesinden sypmak zordan başartdy. Näme üçin, Görogla atdanlykda bolan bu ganly işi aytmak kellesine gelmedikä? Megerem, Görogly ynanmaz öýdendir. Şeýledir. Wah, duşuşygyň yzragynda ýazgynçylygam döred-ä. Kelle diýip göterip ýöreni kädiden parhy az bor-a çemeli. Wah, arman... Jany ýanan seýis Göroglynyň giden tarapyna garap durşuna näme üçindiginem aňsyрман, bogazyna sygdygyndan

zowladyp, gygyryp goýberdi:

– Gorogly! Görogly soltan, ho-ow!..

Annatagan NURGELDIÝEW.

«Edebiýat we sungat gazeti, 24.02.2006 ý. Hekaýalar